

K poznavanju Štrekljeve etnološke usmeritve

Karla Štreklja, Miklošičevega učenca in pozneje Murkovega sodelavca — znanega predvsem po monumentalni zbirki Slovenske narodne pesmi, katere urednik je bil — danes, ko govorimo o zgodovini slovenske etnologije, včasih na hitro odpravimo kot slavista, ki se je ukvarjal (tudi) z ljudskim pesništvom, ne da bi se poglobili v vire, ki so nam za poznavanje njegove širše etnološke usmeritve na voljo. S tem sestavkom želim opozoriti na nekaj teh virov, ki so malo znani.

Filologija — kakor druge tako tudi slovanska — je bila zasnovana kot široka znanost. V drugi polovici 19. stoletja, v času prodirajočih novih pozitivističnih tokov, pa je dobila značaj vede, ki raziskuje celotno narodovo duhovno življenje; zaobjela je torej tudi področje etnologije. Tedanjim tokovom je brez zamude sledil Karel Štrekelj (1859—1912), najprej docent na dunajski univerzi, nato pa na graški univerzi profesor slovanske filologije s posebnim ozirom na slovenski jezik. Sledil jim je tem laže, ker je bil izrazito z ljudstvom povezan intelektualec in je ljudsko ustvarjalnost raziskoval tudi zato, da bi z odkrivanjem slovenske kulture pripomogel k samobitnosti slovenskega naroda.

Štrekelj se je že zelo zgodaj poleg dialektologije in etimologije, zanimal tudi za narodopisje. Značilno je, da je ob habilitaciji leta 1886 (27 let star) predlagal za poskusno predavanje naslednje tri teme:¹

1. O velikoruskih bilinah (Über die grossrussische Byllinenpoesie).
2. O razširjenosti in etnološkem položaju Slovanov v Benečiji (Über die Verbreitung und ethnologische Stellung der Slaven im Venetianischen).

* Članek je povzet po moji magistrski nalogi »Karel Štrekelj in njegova narodopisna zapuščina«, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 1989.

¹ Gl.: Archiv der Universität Wien, Phil. Dek. Akt 612 aus 1885/6, Fol. 1—6.

3. O nalogah in razčlenitvi slovanske filologije (Über die Aufgaben und Gliederung der Slawischen Philologie).

Prva tema napoveduje raziskavo s področja ruskega epskega pesništva, druga, ki je komisija sicer ni izbrala (sprejeta je bila prva tema), pa napoveduje etnološko študijo, ki prerašča zanimanje zgolj za ljudsko slovstvo.^{1a} in nazadnje se tudi tretja tema, vsaj v teoretičnem smislu, dotika etnologije, saj je bila po tedanjih smernicah vključena v raziskovalno območje filologije.

Kot docent slovanske filologije na dunajski univerzi je etnološko tematiko vključeval v svoja predavanja zlasti v prvih letih, npr: Bolgarska ljudska epika (Die bulgarische Volksepik) 1887, Slovanska etnografija (Slavische Ethnographie) 1887, Slovanska starožitnosti (Slavische Altertümer) 1888, Slovenska ljudska pesem (Das slovenische Volkslied) 1888, Ruska ljudska epika (Russische Volksepik) 1890. Pozneje je sicer v predavanjih etnološke teme opuščal, vendar pa je prav v tem času hkrati z zgoraj naštetimi predavanji začel (leta 1887) pripravljati monumentalno zbirko Slovenske narodne pesmi,² kateri se je odtlej posvečal z nenavadno vzdržljivostjo vse do svoje smrti.

Kot pove v Prošnji za narodno blago,³ (na katero se mu je z leti odzvalo nad 300 zbiralcev), je nameraval po končani izdaji ljudskih pesmi pripraviti še izdaje pravljic, pripovedi, anekdot, pregovorov in rekov, vraž, zagovorov in kletvin. Na poznejši čas prelaga predstavitev šeg in navad, ljudske medicine, iger in prava. V tej zvezi je Štrekelj vpeljal v naše izrazoslovje besedo folklor, ki »se uporablja za narodno blago in učenje o njem«, oziroma pomeni, kot pristavlja, »nauk ali vesti o narodu«. Iz zadnjega stavka, še posebej, če poznamo njegova dela, smemo sklepati, da si je Štrekelj zamišljal s tem pojmom etnologijo, v Prošnji pa je glede na svoj konkretni cilj naštel samo ljudsko slovstvo, šege, pravo, igre in medicino, kar je potem privedlo do razlage, da je Štrekelj izraz folklor rabil le v tem ozkem smislu. Da ta razlaga ni pravilna, kaže tudi pismo Luki Pintarju (gl. spodaj, str. 7), kjer izraz folklor preprosto enači z izrazom narodno blago v najširšem smislu (Radić). Isto sledi tudi iz pisma G. Majcnu (gl. spodaj, str. 8).

Iz prošnje pa izvemo tudi, da naj bi folklor odkrivala duševnost naroda oz. demopsihologijo. To misel potrdi v predgovoru k prvi knjigi Slovenskih narodnih pesmi, s katero, kot pravi, želi podati »kritičen prispevek k psihologiji slovenskega naroda [...] prispevek k slovenskemu folkloru, tj. k znanosti o slovenskem narodu, kakor se nam ta kaže v svojih pesmih.«⁴ Čeprav so narodovo duševnost posebej in vedno poudarjali romantiki, ne bi bilo Štrekelju prav pripisovati romantičnega gledanja, saj ima odkrivanje psihološke podobe oz. značaja ljudstva, t. i. karakterologija, kontinuiteto že od razsvetljenstva dalje. V času pozitivizma je v okviru filologije kot znanosti o duhovnem življenju naroda, dobila še večji poudarek. Odkrivanje narodnega značaja je tedaj postalo strogo racionalno, stremelo je po znanstveni natančnosti in objektivnosti.

^{1a} Dr. M. Matičetov domneva (v pogovoru), da je Štrekelj hotel v načrtovani razpravi kritično pretresti izvajanja Baudouina de Courtenaya: »Slované v Italii. Crta etnografska« (V: Slovanský Sborník (Praga 1884), n. 1, str. 18—23, n. 2, str. 82—90).

² Slovenske narodne pesmi 1—4, Ljubljana 1895—1923. Uredila Karel Štrekelj in Joža Glonar.

³ Karel Štrekelj, Prošnja za narodno blago. Ljubljanski zvon 7/1887, str. 628—32.

⁴ Karel Štrekelj, Predgovor. Slovenske narodne pesmi 1/1895—98, str. VII.

Štrekelj je s svojo znanstveno metodo pri izdaji Slovenskih narodnih pesmi presegel Krekova načela, objavljena v Slovenskem narodu 1873.⁵ Namesto knjižnega jezika je zahteval dosledno uporabo žive ljudske govornice; odpovedal se je prezgodnjim mitološkim komentarjem k posameznim pesmim in se realistično držal stroge, skoraj pretirane filološke natančnosti. Pri tem gleda Štrekelj na pesem kot na t. i. »realno stran ljudskega slovstva«, medtem ko označuje šege, medicino, igre in pravo kot »formalno stran narodnega blaga«. Bil je prepričan, da se ne smemo zadovoljiti le z ustnim slovstvom oz. »duhovnimi produkti«, če hočemo spoznati narod v njegovem bistvu, ampak moramo nujno spoznati tudi okoliščine, v katerih ta, t. i. »realna stran« nastaja in živi. V svoji zbirki je zato v »Pripomnjah« pa tudi v opombah k nekaterim pesmim, npr. svatovskim, kresnim, pesmim ob jurjevanju, pesmim obsmrtnicam itd., že na kratko opisal šege in okoliščine, v katerih so jih peli, ali pa dodal kratke komentarje, čeprav je bilo v zbirki, kot sam poudarja, zbrano le gradivo.

Zahteval je, naj se objavljajo variante iste pesmi in naj se vsaki pesmi pripiše ime kraja in pevca z osnovnimi življenjepisnimi podatki. Po načelih produkcijske teorije je pesmi strogo ločeval na ljudske in umetne. Ker pa se je zavedal, da ljudstvo marsikatero umetno pesem prevzame, je predvidel svoji zbirki dodatek t. i. »umetnih-ponarodelih« pesmi. Ni pa prešel k recepcijski teoriji Johna Meierja,⁶ čeprav ga je poznal in si z njim dopisoval.

Velika Štrekljeva zasluga je tudi njegova klasifikacija ljudskih pesmi, ki je temeljila na vsebinsko-tematskih in delno na funkcionalnih vidikih. Ta klasifikacija z nekaterimi manjšimi spremembami velja do danes.

Poleg etnoloških člankov, objavljenih v Archivu für slavische Philologie (odslej AslPh): K legendi o sv. Alešu,⁷ O ljudskem verovanju, da počiva zemlja na ribi,⁸ K literaturi o kolednicah pri Slovencih,⁹ Helmoldov »Zcerneboch« na anglosaksonskem Olimpu,¹⁰ so z etnološkega zornega kota zanimive tudi njegove številne etimološke razprave in krajši prispevki o narodnem besednem zakladu in članki o tujih elementih v slovenskem jeziku in o slovenskih elemntih v drugih jezikih.¹¹ Matija Murko (tedaj Štrekljev kolega

⁵ Gregor Krek, Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesmi. Slovenski narod 6/1876, št. 137—145, Listek.

⁶ John Meier, Kunstlied in Volksmunde. Halle 1906.

⁷ K. Štrekelj, Zur Alexiuslegende. Zwei slovenische Volkslieder. AslPh 10/1887, str. 347—349. In: Weitere Beiträge zur Kunde über das slovenische Alexiuslied, AslPh 11/1888, str. 597—606.

⁸ K. Štrekelj, Zur Volksglauben, dass die Erde auf einem Fisch ruhe.

⁹ K. Štrekelj, Zur Literatur über die Koleda bei den Slovenen. AslPh 17/1895, str. 630—633.

¹⁰ K. Štrekelj, Helmold's Zcerneboch im angelsächsischen Olymp. AslPh 26/1904, str. 320.

¹¹ Npr.: K. Štrekelj, Zur Kenntniss der slavischen Elemente im friaulischen Wortschatze. AslPh 12/1890, str. 474—486;

Iz besednega zaklada narodovega. LMS 1892, str. 1—50;

Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini. LMS 1896, str. 138—167;

Zur Kenntniss der slavischen Elemente im italienischen Wortschatze. AslPh 26/1904, str. 407—436;

Zur slavischen Lehnwörterkunde. Denkschriften der Kaiser. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-histor. Classe. Bd 50, Abt. 3, 1904, 89 str.

Köse, Käser, Kosch. Zeitschrift für deutsche Wortforschung 4/1904, str. 279—285.

Prispevki k poznavanju slovenskih krajevnih imen po nemškem Štajerju. ČZN 1/1904, str. 70—89.

Vermischte Beiträge zum slavischen etymologischen Wörterbuch. AslPh 27/1906, str. 481—539.

Razlaga nekaterih krajevnih imen po slovenskem Štajerju. ČZN 3/1906, str. 41—64.

Etymologisches. AslPh 29/1908, str. 711—714.

na graški univerzi) je zapisal, da bi Štrekelj lahko z nadaljevanjem in poglobitvijo teh študij pokazal, kaj smo prinesli s seboj iz zakarpatske prado-
movine, kaj smo sprejeli od sosedov kmalu po naselitvi in kaj v teku stoletij,
vendar pa da je že s svojimi objavljenimi dognanji podal trden temelj za
nadaljnje raziskave v tej smeri.¹²

Tudi nekatere Štrekljeve literarnozgodovinske študije posegajo na pod-
ročje etnološke preteklosti, tako študije o Vrazu,¹³ o Prešernu in narodni
pesmi,¹⁴ Vodniku¹⁵ in Cafu.¹⁶

Za razumevanje začetkov slovenske etnologije kot znanosti pa je v
Štrekljevem literarnozgodovinskem opusu najbolj pomembno uvodno pog-
lavje njegovih predavanj o zgodovini slovenskega slovstva (ok. leta 1899).¹⁷
V njem je Štrekelj prikazal tedanje pojmovanje literarnozgodovinske vede
in zarislal njene naloge. Pri tem se jasno vidi prekrivanje z etnologijo. Ugo-
tavlja, da se je »nenavadno razvilo preučevanje narodno-poetičnih elemen-
tov literature, zvezanih na eno stran s poezijo srednjega veka, na drugo
stran pa z današnjo narodno tradicijo, za katero so pričeli rabiti angleško
nazivalo folklore (znanje narodovo, ne o narodu) [...] To je bil nov podvig
zgodovinsko literarnega preučevanja v malo poznano stroko poetičnega stvar-
jenja, kakor tudi narodnega bistva in psihologije.«¹⁸

Kategorijo narodnega značaja je razvil že Hippolyte Taine. Štrekelj ga
v uvodu pogosto omenja kot začetnika nove smeri v literarnozgodovinskem
raziskovanju. Tainu pomeni narodni značaj eno temeljnih zgodovinskih kon-
stant. Pozneje se je ta pojem preoblikoval v novoidealistično zlasti duhovno-
zgodovinsko kategorijo narodne duše oziroma duha, ki jo je tudi Štrekelj
postavljal v središče svoje pozornosti. Pozitivizem je poskušal prestaviti to
kategorijo iz metafizične filozofske sfere v empirično, znanstvenemu razisko-
vanju dostopno območje, večidel tako, da je sestavljal opise narodnih zna-
čajev z opazovanjem posameznih značilnosti narodovega realnega družbe-
nega, kulturnega, duhovnega življenja in jih povezoval z empiričnimi ugo-
tovitvami o značilnostih njegovega okolja. Razvoj in socialni pomen te smeri
pozitivizma je bil pomemben predvsem pri malih, državno nesamostojnih
evropskih narodih. Tu je literarna zgodovina, ki si je postavila v središče
kategorijo narodnega ali nacionalnega značaja, odigrala pomembno vlogo
pri utemeljevanju narodne zavesti.¹⁹ Hkrati je čutiti pri Štrekljevih literar-
nozgodovinskih izvajanjih (v rokopisnih predavanjih Zgodovina slovenskega
slovstva) vpliv Schererjeve šole z literarnozgodovinsko biografijo, predvsem
pa vpliv Rusa Pypina z njegovo idejo o socialnopolitični in kulturni zgo-
dovini kot podlagi za literarni razvoj. Njegove teoretične poglede je Štre-

Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev. ČZN 5/1908, str.
38/103 in ČZN 6/1909, str. 1—70.

Slawisches im friaulischen Wortschatze. AslPh 31/1910, str. 203—209.

¹² Matija Murko, Karel Štrekelj. Veda 2. Gorica 1912, str. 536.

¹³ K. Štrekelj, Pismo Stanka Vraza Jozefu Roštlapilu. Ljubljanski zvon
7/1887, str. 217—220; Drobnosti o Vrazovem delovanju. ČZN 7/1910, str. 307—318.

¹⁴ K. Štrekelj, Prešeren določen za urednika slovenskemu listu. Ljub-
ljanski zvon 20/1900, str. 855—857; Prešeren in narodna pesem. ZMS 3/1901, str.
1—22; Prešeren v poljščini. Ljubljanski zvon 21/1901, str. 507—508.

¹⁵ K. Štrekelj, Neizdana Vodnikova pesem. LMS 1896, str. 247—250.

¹⁶ K. Štrekelj, Pisma in zapiski iz Cafove ostaline. ZMS 2/1900, str.
173—258.

¹⁷ K. Štrekelj, Zgodovina slovenskega slovstva 1—4, rokopisne knjige.
Hrani Institut für Slavistik Karl Franzens Universität in Graz, kopijo pa ISN ZRC
SAZU.

¹⁸ Ibidem, str. 8, 9.

¹⁹ Prim.: Darko Dolinar, Pozitivizem v literarni vedi. Literarni leksikon.
Ljubljana 1978, 50—52.

kelj v uvodu v svojo Zgodovino slovenskega slovstva tudi podrobneje predstavlja. O razlogih, ki so ga vodili k raziskovanju ljudskega slovstva, piše takole: »Preiskovanje poetične tradicije je neprenehoma imelo opraviti z brezimenskimi tvorbami, s predstavami živečimi v narodnih masah.« O predmetu literarnega raziskovanja pa piše: »Ne glede na dobesedni pomen 'literature' [po naše pismenstvo] moramo všteti vanjo vse to, kar je zado- bilo določeno obliko v jeziku in se je v tej obliki ohranilo in razširjalo, seveda predvsem narodne pesmi, pa tudi zdravilne in čaralne zagovore, juridične formule in najpreprostejše izdelke te vrste, kakor so pregovori, tekoče šale itd. Toda tudi takih del ne moremo izključiti, kjer je v celoti ohranjena samo kompozicija, medtem ko se njih izražanje v besedah bolj ali manj izpreminja: povedke, pravljice, anekdote in druge povesti, ki se priobčujejo v nevezani besedi. Pesmi za slučaj, katere so določene samo za dani trenutek in izginejo ž njim in zlasti improvizacijo bi bilo izključiti iz literature po ravnokar podanem pojasnilu tega pojma; vendar jih ni pustiti v nemar, kolikor morejo biti znane, ker se poslužujejo istih sredstev, kakor vsaka druga poezija.«²⁰

Ker so torej po tedaj v filologiji ravno uveljavljenem pojmovanju literature njeni začetki v ljudskem ustvarjanju, in to ne le poetičnem in pripovednem, ampak ljudskem ustvarjanju v širšem smislu, je Štrekelj v svojem prirojenem nagnjenju k sistematičnosti in redu posvetil svojo pozornost prav tem osnovam literature, ki so v svoji naravi etnološke.

Da je bilo Štrekljevo delo ves čas tesno povezano z etnologijo in to ne le z ljudsko pesmijo, lahko razberemo iz njegove korespondence. Tako npr. izvemo iz pisma prijatelju Luki Pintarju (predstojniku Licejske knjižnice v Ljubljani) dne 12. 8. 1903,²¹ da je imel v načrtu izdati etnološko vprašalnice po Radičevem zgledu: »Silna potreba je, da bi naša Matica — ker drugega društva nimamo — spravila na dan navodila, kako je zbirati narodno blago, vse to, kar se danes imenuje folklore. Vsi drugi narodi skoraj imajo že take navode, edini mi ne! Spis naj bi bil prilično tako velik kakor Radičeva 'Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu' [...], seveda bi se bilo ozirati tudi na podobna navodila drugih narodov, zlasti na George Laurencea Gommea. Prosim Vas, da sprožite to stvar v odboru Slov. matice. Jaz bi bil pripravljen sestaviti tako navodilo.«

Naj opozorim tudi na korespondenco z Ivanom Šašljem,²² Števanom Kūharjem²³ in posebej na pismo Matiji Sili.²⁴ Sila se obrača nanj »z nekimi vprašanji glede imeh iz živinoreje« in to svoje »nadlegovanje« opraviči z besedami: »Ker mi je dobro znano Vaše izredno zanimanje za vse pojave v življenju našega naroda, zlasti za narodne pesmi in običaje«. Štrekelj, ki s svojim izčrpnim odgovorom na več mestih v pismu posega na področje etnologije (obširneje npr. govori o ovčereji), na koncu pripiše, da je sicer lepo, da se ukvarja s temi stvarmi celo na deželi,« toda jaz mislim, da bi bilo za Vas in znanost umestnejše, da zbirate iz naroda gradivo, kolikor se ga da še najti. Koliko je še pri nas v tem oziru neobdelanega polja v etno-

²⁰ K. Štrekelj, Zgodovina slovenskega slovstva (rokopisna predavanja), str. 11, 12.

²¹ Štrekljevo pismo Luki Pintarju, 12. 8. 1903, hrani NUK, Rokopisni oddelek, 184 (Ms 1060, b).

²² Prepise štirih Šašljevih pisem K. Štreklju hrani ISN ZRC SAZU.

²³ Gl.: Vilko Novak - Opombe h Kūharjevemu »Narodnemu blagu vogrskij Slovencev«, ČZN 1938, 108—110.

²⁴ Prepise treh Silovih pisem in enega Štrekljevega (z datumom: 12. 12. 1906) hrani ISN ZRC SAZU. Izvirnik Štrekljevega pisma ima Župnijski arhiv v Tomaju.

grafskega oziru! Morda se naša Matica enkrat vzdrami, da obudi na to delo vse, ki imajo za to delo voljo in sposobnost, kakor mislim, da jo imate Vi.«²⁵

Štrekljevo zavzeto etnološko delovanje pa zlasti jasno dokazuje koncept pisma Gabrielu Majcnu²⁶ iz januarja leta 1907 (ali decembra 1906). Tu daje Štrekelj praktične nasvete o tem, kako naj bi se etnološko gradivo zbiralo. Učitelj iz Maribora mu je namreč poslal svoj načrt za 'narodopisno popisovanje' v svojem kraju — za sestavo vprašalnice ga je namreč naprosil Odbor Zgodovinskega društva za slovenski Štajer — in prosil Štreklja za pripombe. Štrekljev odgovor je zelo stvaren in sistematičen, takole pravi: »Folklore ali narodopisje (etnografija, v razliko od etnologije: narodoznanstva) se ozira bolj na mišljenje in verovanje, na šege in pripovedi [...] kakor pa unanje stvari; na te gleda le ona toliko, v kolikor so prvemu v podstavo in služijo v njega razumevanje. Ni se torej toliko ozirati na prirodo [...] kakor na to, kaj narod misli ali pripoveduje ali vé o prirodi, o živalih, o rastlinah, o rudah; ni gledati na takozvano *racionalno* vršbo kakega opravila, ampak na to, kako se sploh vrši, s kakim orodjem in pa zlasti, s kakimi šegami. Premalo se mi zdi, če se bravcu samo namigne, naj zapiše verovanje ali mišljenje narodovo. Treba ga je na to opozoriti drugače, npr. z vprašanjem: 'ali pri vas ne mislijo, da je tako in tako?' ter povedati, kako se morda misli drugod. Premalo je tudi namigniti »popišite vse, kar vidite«; bolje je npr. vprašati 'kakšne krampe, lopate, pluge ... imate pri vas?' To je, bravca je tako rekoč za nos peljati pred dotično stvar, da si jo ogleda, ker jo bo le tako mogel popisati ali (kar je še boljje zahtevati) narisati.« Sledi natančen načrt za sestavo vprašalnice. Vzor mu je bil, kot pravi, Zawiliński. Vprašanja je razdelil na dva dela: A topografski in B etnografski. V topografski del sodi I. orografski in hidrogrfski opis kraja, II. vrsta zemlje in rudnin, dreves in rastlin, živali. Etnografski del pa je razdelil v I. Zunanji značaj naroda s petimi točkami: 1. fizične posebnosti, 2. obleka, 3. stanovanje, 4. jedi in pijače, 5. gospodarstvo in poslovanje ter II. Notranji značaj naroda. Tu naj bi se zbrali podatki: 1. glede razmerja družinskega, družabnega in narodnega; 2. glede moralnosti (domače in javne); 3. glede verskega naziranja; 4. o navadah (skozi vse leto, kmetijskih, pravnih), običajih, plesih, zabavah in igrmah; 5. glede na »ustvarjajočo dušno silo«, pod čemer je razumel ljudsko slovstvo, ki ga je podrobno razčlenil; 6. glede estetičnega čuta (v obleki, plesu, kinčanju, slikarijah in rezljanju); 7. glede znanosti (prirodne, medicinske, kozmologije in meteorologije, matematike); 8. v posebnostih narečja in v slovarju. Zadnji točki je dodal še vrsto primerov za to, kako je treba spraševati.

Tukaj je Štrekelj povsem jasno izenačil folkloro in etnografijo. Toda tokrat mu za razliko od tega, kar je zapisal v predavanjih »Slavische Ethnographie«²⁷ leta 1887, etnologija pomeni vendar v znanstvenem smislu za eno stopnjo več kot etnografija. Ko namreč v predavanjih, ki jih je spisal že dvajset let prej, govori o razliki med antropologijo in etnografijo, pravi: »Pojem etnografija razumejo danes različno, često se rabi tudi beseda etnologija, oboje pomeni isto«. Etnografijo oz. etnologijo definira v predavanjih kot znanost o človeku kot članu ljudske skupnosti (Wissenschaft vom

²⁵ Odlomek tega pisma je objavil že M. Matičetov v članku: Dr. Karel Štrekelj. Ob petdesetletnici smrti velikega Gorjanca. Primorski dnevnik, Trst 18/1962 (15. 7.), št. 157.

²⁶ Koncept Štrekljevega odgovora (nepopolen) hrani Pokrajinski arhiv Maribor, Karel Štrekelj, korespondenca II.

²⁷ Rokopise (nepopolne) predavanj Slavische Ethnographie in Slavische Altertümer hrani Pokrajinski arhiv Maribor, Karel Štrekelj, mapa III (kopijo pa ISN ZRC SAZU). To so prvi vsaj delno ohranjeni izčrpniji in na znanstveni osnovi temelječi zapisi o slovanski etnologiji na Slovenskem.

Menschen als Volksindividuum). Človeka torej obravnava kot posameznika, ki pripada družbi, osnovani na šegah in izročilu, povezuje pa jo skupni jezik. Potem ugotovi, da se v nasprotju z antropologijo, ki ima že izdelan sistem, glede etnografije ali etnologije, tj. znanosti o narodu »še vedno niso zedinili o principu, ker iščejo eni pojem naroda (Volksbegriff) v fizičnih značilnostih, medtem ko ga drugi bolj upravičeno postavljajo v območje duhovnega delovanja.«

Štrekelj je svojo etnološko vneto pokazal tudi ob ustanavljanju Časopisa za zgodovino in narodopisje. Z Antonom Kasprenom je bil imenovan za osrednjo znanstveno osebnost pripravljalnega odbora Zgodovinskega društva za slovensko Stajersko.²⁸ Tu se je kot ugleden in vpliven strokovnjak skupaj z Murkom (leta 1903) odločno zavzel za to, da je načrtovano glasilo dobilo tudi etnološki značaj in že z naslovom prevzelo nalogo, da bo gojilo tudi etnologijo ter postalo tako prvi slovenski (tudi) etnološki časopis.

Štrekelj je bil tudi v evropskem merilu priznan raziskovalec ljudskega pesništva. Zato je leta 1904 avstrijsko ministrstvo za uk in bogočastje na Dunaju, ki je na pobudo vseučiliškega profesorja klasične filologije Wilhelma Hartla sklenilo izdati monumentalno zbirko »Narodne pesmi v Avstriji«, izbralo prav njega za predsednika slovenskemu Odboru za nabiranje slovenskih narodnih pesmi z napevi. Štrekelj se je v polni meri izkazal vrednega zaupanja tako v organizacijskem kakor v strokovnem smislu. Da bi omogočil čim boljše zbiranje ljudskih pesmi, je izdal kar tri brošurice (Osnovna načela za publikacijo Narodnih pesmi v Avstriji, Navodila in vprašanja za zbiranje in zapisovanje narodnih pesmi, narodne godbe, narodnih plesov in šeg, ki se nanašajo na to, ter Popraševalno polo).

Štrekljevi učenci so po zgledu svojega učitelja skoraj vsi po vrsti gojili zanimanje tudi za etnološko tematiko, zlasti za ljudsko pesem, kar kažejo njihove naloge v okviru seminarja za slovensko filologijo, ki ga je Štrekelj vodil. Med njimi je bil poleg Jože Glonarja, ki je po Štrekljevi smrti do konca izpeljal zbirko 'Slovenske narodne pesmi', na etnološkem področju najbolj aktiven France Kotnik.

Štrekljeva znanstvena pot pomeni skupaj z Murkovim etnološkim delovanjem pomemben mejnik v razvoju slovenske etnologije. S Štrekljevimi predavanji 'Slavische Ethnographie' in 'Slavische Altertümer', uvodom v predavanja 'Zgodovina slovenskega slovstva' ter Murkovimi 'Nauki za Slovence' in bibliografijo slovenske etnografije so bili postavljeni slovenski etnologiji znanstveni temelji ter podane za tisti čas zelo napredne smerice za nadaljnje etnološko delo. Štrekelj pa je poleg teoretičnih izhodišč s svojo monumentalno zbirko praktično postavil trdne temelje zbiranju in raziskovanju slovenskih ljudskih pesmi, s kakršnimi se je lahko pohvalil le redkokateri narod na prehodu 19. v 20. stoletje. Ne nazadnje smo mu dolžni tudi zahvalo za bogato narodopisno gradivo predvsem ljudskega pripovedništva, ki predstavlja pomemben delež v doslej zbranem materialu s tega področja. Očitno se je že tudi ukvarjal z mislijo na izdajo gradiva, saj je sam zapisal, da je »zastran primerjanja sličnosti črt« nameraval »stopiti v zvezo z najboljšim slovanskim poznavateljem narodnih pravljič, kolegom Polívko v Pragi«,²⁹ kar mu je preprečila prezgodnja smrt.

²⁸ Prim. Fr. Baš, Prelat dr. Fran Kovačič. ČZN 1939, 1—39.

²⁹ Prim. Boris Merhar, Folklor in narodopisje. Slovenska matica 1864—1964, Ljubljana 1964, 128.

Zusammenfassung

ZU ŠTREKELJS ETHNOLOGISCHER ORIENTIERUNG

Über den slowenischen Philologen Karl Štrekelj (1859—1912), einen Schüler Miklošičs und Vertreter der damals in den Vordergrund tretenden positivistischen Strömungen in der Philologie, welche die Wissenschaft von dem gesamten geistigen Leben eines Volkes wurde, war in letzter Zeit die Meinung vorherrschend, er sei Slavist gewesen, der sich auch mit dem Volksliedgut befasste. Vertieft man sich in die Quellen, die uns zur Kenntnisnahme seiner Tätigkeit zur Verfügung stehen, sehen wir aber, dass diese in gleichem Masse ethnologisch wie slawistisch war.

Bereits anlässlich seiner Habilitation (im Alter von 27 Jahren) schlug er drei Themen für seine Antrittsvorlesung vor, die alle mit der Ethnologie verbunden sind. Als Dozent der slawischen Philologie an der Universität Wien bezog er die ethnologische Thematik, vornehmlich in den ersten Jahren, in seine Vorlesungen mit ein; im Jahre 1887 begann er, eine monumentale Sammlung, Slowenische Volkslieder, vorzubereiten, die ihn bis zu seinem Tode beschäftigte. Nach der Herausgabe der Volkslieder beabsichtigte er eine Ausgabe von Märchen, Erzählungen, Anekdoten, Sprichworten, Aussprüchen, Zaubersformeln, Beschwörungen und Verwünschungen und später noch von Sitten und Bräuchen, Volksmedizin, -spielen und -recht zusammenzustellen. In diesem Zusammenhang führte Štrekelj auch das Wort »Folklore« in die slowenische Terminologie ein und meinte mit diesem Begriff »Ethnologie«. Seiner Ansicht nach sollte die Folklore das Seelenleben eines Volkes, bzw. die Demopsychologie enthüllen.

Neben den ethnologischen Beiträgen, vor allem in der *AslPh* (s. Anm. 7—10) sind vom ethnologischen Standpunkt auch seine zahlreichen etymologischen Abhandlungen (s. Anm. 11) interessant. Auch einige der literarhistorischen Studien Štrekeljs greifen aus auf das Gebiet der ethnologischen Vergangenheit, z. B. die Studie über Vraz, Prešeren und das Volkslied, Vodnik und Caf (s. Anm. 13—16).

Zum Verständnis der Anfänge der slowenischen Ethnologie als Wissenschaft ist aber bei Štrekeljs literarhistorischem Opus das Einführungskapitel seiner Vorlesungen über die Geschichte des slowenischen Schrifttums (nach 1899) am wichtigsten. Hier zeigte Štrekelj die damalige Auffassung der literarhistorischen Wissenschaft und umriss ihre Aufgaben. Es zeigte sich dabei deutlich, dass zur literarhistorischen Wissenschaft, wie sie damals verstanden wurde, auch die Ethnologie gerechnet wurde.

Aus Štrekeljs Korrespondenz ist zu entnehmen, dass er — falls die Slovenska matica zur Herausgabe bereit gewesen wäre — gern einen dringend erforderlichen ethnologischen Fragebogen nach dem Muster von Radić zusammengestellt hätte. Wie ungewöhnlich fortschrittlich und in der Ethnologie noch heute gültig Štrekeljs Anweisungen waren, ist bekannt aus dem Entwurf eines Briefs an Gabriel Majcen. Ähnlich lässt sich Štrekeljs Vertrautheit mit der ethnologischen Problematik auch noch aus zahlreichen anderen Briefen herauslesen, z. B. denen an I. Sašelj, Š. Kúhar, M. Sila.

Er war auch Mitbegründer der ersten Zeitschrift die auch Ethnographie beinhaltete »Časopis za zgodovino in narodopisje« (Zeitschrift für Geschichte und Ethnographie) und Vorsitzender des slowenischen Ausschusses für die Sammlung »Volkslieder in Österreich«. Štrekeljs wissenschaftlicher Weg zusammen mit Murkos bildet einen besonderen Markstein in der Entwicklung der slowenischen Ethnologie. Mit seinen Vorlesungen »Slawische Ethnographie« und »Slawische Altertümer« zusammen mit der Vorlesung »Zgodovina slovenskega slovstva« (Geschichte des slowenischen Schrifttums) und mit Murkos »Nauki za Slovence« (Lehren für die Slowenen) und der Bibliographie der slowenischen Volkskunde wurden die wissenschaftlichen Grundlagen geschaffen für eine slowenische Ethnologie und für die damalige Zeit sehr fortschrittliche Richtlinien für die weitere ethnologische Arbeit gegeben. Štrekelj hat neben theoretischen Ausgangspunkten mit seiner monumentalen Sammlung einen soliden Grundstein des Sammelns und Erforschens der slowenischen Volkslieder gelegt. Nicht zuletzt schulden wir ihm Dank für das reiche Gut, vornehmlich an Volkserzählungen, das einen bedeutenden Bestandteil des bisher auf diesem Gebiet gesammelten Stoffs darstellt.

(Übersetzung Käthe Grah)